ABDURRAHMAN b. TOGAYÜREK

(عبدالرحمن بن طغايرك)

(ö. 541/1147)

Irak Selçuklu Devleti emîri ve hâcibi.

Sultan Mahmud'un (Mahmud b. Muhammed Tapar) emîrlerinden Togayürek'in oğludur. Hayatının ilk yılları hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte, muhtemelen babasının **iktâ*** sahası olan Halhal bölgesinde yetişti. 1138'de Fars Valisi Mengü Bars ile Boz-aba'nın Sultan Mesud'a karşı giriştikleri harekete katıldı. Ancak daha sonra, Sultan Mesud tarafından bağışlanarak onun emîrleri arasına girdi. İsabetli görüşleri ve ölçülü hareketleriyle kısa zamanda sultanın teveccühünü kazanarak hâciplik mevkiine yükseldi. 1145'te Rey Hâkimi Abbas ve Fars Valisi Boz-aba, Sultan Mesud'a karşı yeniden harekete geçince, sultanla birlikte Bağdat'a gitmek mecburiyetinde kaldı. Damadı olan Arrân (Errân) Valisi Çavlı Candar'ın Sultan Mesud ile anlaşıp âsilere karşı hareket etmesi ve böylece sultan üzerinde nüfuz kazanması üzerine, damadının aleyhine çalışmaya başladı. Çavlı bunu öğrenince Boz-aba'ya katılarak sultanın aleyhine döndüyse de Zencan'a geldiği sırada öldü (1146).

Abdurrahman daha sonra damadının ölümüyle boşalan Arrân valiliğini elde etmek istedi. Çünkü bu bölgenin geliri çoktu. Bundan dolayı Arrân'a hâkim olanlar, devlet idaresinde büyük bir güç ve nüfuz sahibi oluyorlardı. Burayı elde etmek için Boz-aba ve Abbas ile anlaşmaktan çekinmeyen Abdurrahman, bu emîrler sayesinde Arrân valiliğini ele geçirdiği gibi, oğlu Argun'u da Bağdat **şahne***si yaptırdı ve idarede söz sahibi oldu. Bu sırada Gürcüler'in Arrân bölgesine akınları üzerine bölgeye gitmek zorunda kalması, onu ortadan kaldırmak isteyen Sultan Mesud'a beklediği fırsatı verdi. Nihayet Arrân'da sefer hazırlıklarıyla uğraşırken Sultan Mesud'un çok sevdiği Emîr Has Beg tarafından öldürüldü.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahbârü'd-devleti's-Selçûkiyye (nşr. Muhammed İkbâl), Lahor 1933, s. 114-118; Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi* (*Zübdetü'n-Nusra ve nuhbetü'l-'Usra*, trc. Kıvameddin Burslan), İstanbul 1943, s. 177, 181, 185, 194, 196-199; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 — Beyrut 1399/1979, XI, 24, 89, 104, 116-118, 132; Reşîdüddin, *Câmi'u't-tevârîh* (nşr. Ahmed Ateş), Ankara 1960, s. 118-119, 124-135; M. Th. Houtsma, "Abdurrahman", *İA*, I, 52.

 Faruk Sümer

ABDURRAHMAN b. UDEYS

(عبدالرحمن بن عديس)

Abdurrahmân b. Udeys b. Amr el-Belevî

(ö. 36/656-57)

Bey'atürrıdvân*'a iştirak eden ve Hz. Osman'ın şehid edilmesi olayına karışan sahâbî.

Mısır fethine katıldı ve oraya yerleşti. Hz. Osman'ı azletmek için Mısır'dan Medine'ye doğru yola çıkan dört askerî birlikten birinin kumandanı idi. Bu ayaklanmayı haber alan Osman, aralarında Hz. Ali ve Muhammed b. Mesleme'nin de bulunduğu otuz (veya elli) kişilik bir heyeti, âsileri yatıştırmak üzere Mısır'a gönderdi. Heyet, beğenilmeyen bazı uygulamaların düzeltileceğine dair halife adına söz vererek orduyu geri dönmeye razı etti. Ancak, Büveyb mevkiine geldikleri zaman halifenin kölesini, Mısır valisine hitaben yazılmış bir mektupla yakaladılar. Mektupta Abdurrahman b. Udeys ve arkadaşlarına, Mısır'a döndüklerinde yüzer değnek vurulması, saç ve sakallarının kesilmesi ve yeni bir emre kadar uzun süre hapsedilmeleri emrediliyordu. Bunun üzerine ordu geri döndü ve Medine'ye vardı. Orada bizzat Hz. Osman'la durumu müzakere ettiler. Halife her ne kadar mektuptan haberdar olmadığını söylediyse de Abdurrahman ve arkadaşları inanmadılar; diğer yerlerden gelen âsilerle birlikte halifeyi kırk dokuz gün muhasara altında tuttular, sonunda da şehid ettiler.

Abdurrahman b. Udeys, Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra Mısır'a dönerken diğer isyancı arkadaşlarıyla birlikte Muâviye'nin adamları tarafından yakalanıp Filistin'de hapsedildi. İsyancılar bir ara hapishaneden kaçmayı başardılarsa da Filistin valisinin elinden kurtulamadılar. Abdurrahman kendisini yakalayan kişiye, "Yazıklar olsun sana! Allah'tan kork ve kanıma girme; ben ağaç altında Hz. Peygamber'e biat etmiş bir sahâbîyim!" dediyse de bu sözleri adama tesir etmedi ve "Halil dağında çok ağaç var" diyerek Abdurrahman'ı öldürdü.

Mısır'da bulunan tâbiîlerden Ebü'l-Husayn el-Hacrî, Abdurrahman b. Şimâse ve Ebû Sevr el-Fehmî gibi muhaddisler kendisinden rivayette bulunmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, III, 65, 71; VII, 509; Taberî, *Târîh* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1960-70 — Beyrut, ts. (Dâru Süveydân), IV, 348, 357, 368, 378, 381, ayrıca bk. *İndeks*; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, Haydarâbâd 1371-73/1952-53, V, 248; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (*el-İsâbe* içinde), Kahire 1328, II, 411; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 474; a.mlf., *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 — Beyrut 1399/1979, III, 158, 162, 169; İbn Hacer, *el-İsâbe*, Kahire 1328, II, 411.

 Selman Başaran

ABDURRAHMAN b. ÜMMÜ'L-HAKEM

(عبدالرحمن بن ام الحكم)

Ebû Mutarrif Abdurrahmân b. Abdillâh b. Osmân es-Sekafî

(ö. 66/685-86)

Emevî valilerinden, tâbiî.

Ebû Süfyân'ın kızı olan annesi Ümmü'l-Hakem'e nisbetle İbn Ümmü'l-Hakem diye de anılır. Hicretin 53. yılında Bizans'a karşı açılan sefere katıldı. Dayısı Muâviye b. Ebû Süfyân tarafından Kûfe valiliğine getirildi (58/677-78). Burada vali iken cuma hutbesini oturarak okuduğu için sahâbî Kâ'b b. Ucre tarafından şiddetle tenkit edildi. Daha sonra kötü idaresi yüzünden Kûfeliler tarafından kovulunca bu defa Mısır'a vali olarak gönderildi. Yolda kendisini karşılayan sahâbî Muâviye b. Hudeyc, Kûfe'de olduğu gibi Mısır'da da başarılı olamayacağını söyleyerek onu Şam'a dönmeye razı etti. Ardından yine Muâviye tarafından el-Cezîre'ye vali tayin edilen Abdurrahman, dayısının vefatına kadar bu görevde kaldı. Abdullah b. Zübeyr'in Şam valisi Dahhâk b. Kays, Mervân'la savaşmak üzere şehirden çıkınca Abdurrahman derhal buraya hâkim oldu ve halkı Mervân b. Hakem'e biat etmeye çağırdı.

Bazı kaynaklarda sahâbî olduğu rivayet edilen Abdurrahman, Hz. Osman'ın katillerinden Amr b. Hâmık'ı öldürmekle de şöhret kazanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, V, 519; VI, 25; Taberî, *Târîh* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1960-70 — Beyrut, ts. (Dâru Süveydân), V, 273, 288, 310-312; VI, 140; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 437-439; İbn Hacer, *el-İsâbe*, Kahire 1328, III, 70-71.

 Selman Başaran